

KS. MARCIN WORBS

RELIGIJNE I PEDAGOGICZNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI RUCHU *QUICKBORN* NA ŚLĄSKU¹

1. Dzieje ruchu w zarysie – 2. Działalność religijna – 3. Propagowanie i urzeczywistnianie nowych tendencji pedagogicznych

Katolicki ruch młodzieżowy *Quickborn* to niewątpliwie jedno z ciekawszych zjawisk społeczno-religijnych na Śląsku w pierwszych dziesięcioleciach XX w. Jego znaczący wkład w rozwój życia religijnego, jak również w kształtowanie się nowoczesnego myślenia pedagogicznego godzien jest przypomnienia i pewnej refleksji. Warto przyrzeć się *Quickborn* nieco bliżej, gdyż wyszedłszy ze Śląska zatoczył on swoją działalnością szerokie kręgi daleko poza granicami ziemi śląskiej i na trwałe wpisał się w historię ruchów młodzieżowych.

1. Dzieje ruchu w zarysie

Kolebką *Quickborn* była Nysa — miasto bogate w znakomite tradycje historyczne i chlubne życie kulturowe. Tutaj, w stanowiącym kościelny internat dla uczących się młodzieńców konwikcie biskupim za sugestią jego prefekta, ks. dra Bernharda STREHLERA (1872–1945) w 1909 r., zawiązało się uczniowskie koło trzeźwościowe, które postawiło sobie za cel propagowanie abstynencji wśród młodzieży gimnazjalnej. Do podjęcia takiej inicjatywy skłonił uczniów szerzący się w ówczesnym społeczeństwie alkoholizm, który na przełomie minionych stuleci przyjął, zwłaszcza na Górnym Śląsku, rozmiary choroby społecznej i nawet stał się problemem pedagogicznym. W stosunkowo krótkim czasie nyska inicjatywa znalazła naśladowców na terenie niemal całego Śląska, a także poza jego granicami. Stało się tak głównie dzięki niestrudzonej aktywności ks. Strehlera, który odwiedzając liczne szkoły średnie potrafił swym skutecznym agitowaniem pozyskać szeregi chłopców i dziewcząt dla dzieła krzewienia abstynencji i tym samym przyczynić się do powstawania wciąż

¹ Niniejszy artykuł zasadniczo został napisany w oparciu o książkę M. WORBS, „*Quickborn*” und „*Heimgarten*” als ein kulturell-religiöses Ereignis in Oberschlesien (1909–1939), Opole 1999.

nowych szkolnych kół trzeźwościowych. Dla zilustrowania dynamiki wzrostu tworzącego się ruchu podajmy kilka danych statystycznych. O ile w 1914 r. ruch *Quickborn* liczył 1827 członków, a w dwa lata później 5075, o tyle w 1918 r. aż 7000². Dopuszczamy w tym miejscu, że w latach największego rozwoju ruchu, tj. bezpośrednio po I wojnie światowej, do *Quickborn* należało ok. 8000 dziewcząt i chłopców. Gdy zaś idzie o terytorialny zasięg działalności ruchu, to poza Śląskiem grupy *Quickborn* obecne były na terenie dzisiejszej Badenii-Wirtembergii, w Bawarii, Hesji, Nadrenii i Westfalii. Na Śląsku *Quickborn* działał, oprócz Nysy, między innymi w: Brzegu, Głogowie, Głogówku, Głubczycach, Głucholazach, Grodkowie, Legnicy, Opolu, Paczkowie, Prudniku, Raciborzu, Świdnicy, Wrocławiu oraz w miastach górnos Śląskiego rejonu przemysłowego. Warto też nadmienić, że przez pewien czas powołana do życia przez śląską młodzież grupa *Quickborn* działała na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

W 1913 r. ks. dr Strehler założył nowe czasopismo — miesięcznik „Quickborn”, zadaniem którego było pomaganie młodzieży w propagowaniu abstynencji oraz umożliwienie wymiany doświadczeń między działającymi już szkolnymi kołami abstynencjami. Czasopismo to ukazywało się aż do czerwca 1939 r. Jego nazwa, będąca od 1917 r. nazwą powstałego z kół trzeźwościowych ruchu, wywodzi się z jednego z dialektów dolnoniemieckich i oznacza mniej więcej tyle, co „tryskające źródło”, „krynica”, „zdrój”. Jej przyjęcie wyrażało pragnienie członków ruchu bycia czymś w rodzaju „żywego źródła”, z którego wytryskuje autentyczny, silny, zdrowy i radosny duch młodości. W redagowaniu miesięcznika wspomagali ks. Strehlera inni dwaj kapłani diecezji wrocławskiej: ks. dr Klemens NEUMANN (1873–1928) i ks. Hermann HOFFMANN (1878–1972). Mając na uwadze ich ogromne zasługi w procesie organizowania się ruchu, można uznać ich obok ks. Strehlera za współzałożycieli *Quickborn*. Pierwszy z nich, ks. Neumann, podobnie jak ks. Strehler, był nauczycielem religii w Nysie. Jako niezwykle uzdolniony muzyk i obdarzony wielką charyzmą w pracy z młodzieżą duszpasterz potrafił on zaszczepiać w młodych ludziach wyływającą z głębokiej wiary radość życia i zadbać o to, by na spotkaniach *Quickborn* nie zabrakło radosnego śpiewu. Z kolei ks. Hoffmann, nauczyciel w znanym Gimnazjum Św. Macieja we Wrocławiu, był tym, który walczącej z alkoholizmem postawie abstynencji nadał pewien wymiar pozytywny, budząc u młodzieży *Quickborn* charakterystyczne dla stroniącego od mocno stechnicyzowanej, uczuciowo wyjałowionej, cywilizacji miejskiej ruchu młodzieżowego *Wandervogel*, zamiłowanie do podejmowania rajdów wędrownych na łonie natury.

W trzydziestoletniej historii ruchu *Quickborn* da się wyróżnić trzy zasadnicze okresy. Pierwszy okres (1909–1919) to czas konstituowania się *Quickborn* w tzw. *bund* niemieckiego ruchu młodzieżowego z początku XX w. (*Jugendbewegung*)³

² Tamże, s. 86.

³ W odróżnieniu od istniejących związków założonych dla młodzieży przez dorosłych (*l'ereine*) „bundy” były organizacjami jakby oddolnymi, tzn. w zasadzie zakładanymi i organizowanymi przez samą młodzież.

W okresie tym miały miejsce pierwsze regionalne zjazdy członków ruchu, jak np. śląski zjazd w Nysie (17.05.1914), na który przybyło 250 gimnazjalistów i seminarzystów kolegiów nauczycielskich — przedstawiciele kół abstynenckich Dolnego i Górnego Śląska, jak również członkowie założonego w 1912 r. na Uniwersytecie Wrocławskim katolickiego akademickiego stowarzyszenia abstynenckiego *Hochland*⁴. Swoistym ukoronowaniem etapu kształtowania się ruchu i jego przeobrażania się w *bund* był I ogólnoniemiecki zjazd *Quickborn* (*Quickborntag*), który odbył się w dniach 10–13 sierpnia 1919 r. w kasztelu Burg Rothenfels, położonym nad Menem, między Würzburgiem a Aschaffenburgiem. Na zjeździe tym, podobnie zresztą jak na uprzednio wspomnianych zjazdach regionalnych, oprócz wspólnej modlitwy i do kształcania poprzez wykłady i dyskusje miały miejsce także imprezy kulturalne, jak wspólny śpiew czy występy teatru amatorskiego. O randze zjazdu zadecydował fakt, że ostatecznie podjęto na nim decyzję, by *Quickborn*, pozostając ruchem propagującym abstynencję, w pełni stał się pierwszym katolickim „bundem”. W konsekwencji oznaczało to jeszcze większe usamodzielnienie młodzieży w pracach ruchu, niż to miało miejsce dotychczas.

Drugi etap w historii *Quickborn* to lata 1919–1933 — tzw. „etap bundowy”. Najważniejszymi wydarzeniami tego okresu były dalsze trzy zjazdy ogólnokrajowe (1920–1922). Jako punkty kulminacyjne w działalności całego ruchu dostarczały one istotne impulsy dla pracy rocznej i, jak późniejsze doroczne zjazdy związkowe (*Bundestage*), przyjmowały ewentualne nowe ustawy regulujące organizację bundu i modyfikujące jego program. Zjazdy krajowe zawsze odbywały się na zamku Burg Rothenfels, który w międzyczasie stał się tętniącą życiem centralą ruchu. Ponieważ w odnowionym przez *Quickborn* kasztelu urządzono schronisko młodzieżowe, stąd mogły przybywać do niego liczne grupy na przestrzeni całego roku, by tutaj uczestniczyć bądź w wakacyjnych obozach, bądź w różnego rodzaju spotkaniach formacyjnych. Od 1922 r. w Burg Rothenfels miały miejsce tygodniowe warsztaty na tematy religijne, kulturalne i społeczne dla starszej młodzieży *Quickborn*. Natomiast od 1927 r. setki młodych z całych Niemiec (nie tylko należących do *Quickborn*) uroczyście obchodziły tutaj Wielki Tydzień i Święta Wielkanocne. To bardzo uroczyste wspólnotowe świętowanie Misterium Paschalnego w Burg Rothenfels zostało zainicjowane przez ks. Romano GUARDINIEGO (1885–1968), który w 1927 r. stanął na czele ruchu w miejsce ks. Bernharda Strehlera. Niekwestionowaną zasługą tego wybitnego teologa, filozofa religii i pedagoga było zafascynowanie młodzieży *Quickborn* ideami ruchu odnowy liturgicznej.

Ostatni etap w dziejach ruchu *Quickborn* rozgrywał się w latach 1933–1939. Jako katolicka organizacja młodzieżowa, tj. chroniona konkordatem, mógł *Quickborn* prowadzić działalność także po objęciu władzy przez HITLERA. Jednakże nasilające się z każdym rokiem represje systemu nazistowskiego stopniowo ograniczały swobodę jego działania. Coraz mniej było więc w tym czasie spotkań regionalnych czy

⁴ Późniejsze zjazdy śląskiego *Quickborn* odbywały się często na Górze Św. Anny.

ogólnokrajowych. Praca kontynuowana była wówczas w zasadzie w poszczególnych grupach, i to w nieco zakonspirowany sposób (np. ówczesne zjazdy krajowe oficjalnie nazywano rekolekcjami). Taki stan rzeczy utrzymywał się aż do 16 sierpnia 1939 r., kiedy to na mocy zarządzenia gestapo *Quickborn* rozwiązano. Niedługo po zakończeniu II wojny światowej w Niemczech Zachodnich podjęto próbę reaktywowania *Quickborn* jako otwartego dla wszystkich stanów i grup wiekowych katolickiego ruchu społecznego, lecz inicjatywa ta nie znalazła szerszego oddźwięku.

2. Działalność religijna

Wprawdzie bezpośrednią przyczyną powstania ruchu było pragnienie moralnej odnowy społeczeństwa poprzez podjętą abstynencję, to jednak prowadzona duchowo w *Quickborn* przez księży: Bernharda STREHLERA, Klemensa NEUMANNA i Hermana HOFFMANNNA młodzież niemal od samego początku starała się także permanentnie pogłębiać swoje życie religijne. Zresztą z biegiem czasu postulat abstynencji zszedł w ruchu na dalszy plan, a nawet nie był przez wszystkich uznawany za element konieczny programu *Quickborn*. Mając na uwadze wysoki stopień religijnego zaangażowania zrzeszonych w *Quickborn*, można by go więc określić jako ruch społeczno-religijny. Cechami charakterystycznymi religijności *Quickborn* były: szczególne zamięłowanie do liturgii oraz pielęgnowanie świadomości eklezjalnej u członków ruchu.

Zgodnie z postanowieniami dekretu „papieża Eucharystii” — św. PIUSA X o częstej Komunii św. z 1905 r., moderatorzy *Quickborn* zachęcali młodzież do jak najczęstszego przystępowania do Stołu Pańskiego. Podczas zjazdów *Quickborn*, czy też przy okazji podejmowanych wspólnie rajdów pieszych można było obserwować, jak w ruchu coraz bardziej upowszechniała się praktyka wręcz codziennego przystępowania do Komunii św., co w tamtych czasach na ogół było jeszcze rzadkością. Zauważyć przy tym trzeba, że często Komunię św. przyjmowano podczas sprawowanej w dni powszednie w grupach *Quickborn* Mszy św. (a nie przed nią lub po niej) dla podkreślenia prawdy, że Komunia św. jest integralną częścią liturgii eucharystycznej. W *Quickborn* starano się przeżywać Mszę św. w sposób pełny, świadomy i możliwie czynny, do czego także zachęcał Ojciec św. Pius X w opublikowanym w 1903 r. motu proprio *Tra le sollecitudini*. Stąd podejmowano w ruchu *Quickborn* odważne próby tłumaczenia tekstów mszalnych na język ojczysty i używania ich w liturgii. Ponadto stopniowo przyjmowała się praktyka odmawiania niektórych modlitw bądź na przemian z celebransem, bądź razem z nim. Nierzadko też miała miejsce w Eucharystii procesja z darami. Myśl, którą młodzież *Quickborn* szczególnie chętnie przejęła od ruchu liturgicznego było uwypuklenie wspólnotowego charakteru liturgii. Z natury swej otwarta na wspólnotowość młodzież również w swym doświadczeniu wiary szukała prawdziwej wspólnoty, którą znajdowała właśnie we wspólnie sprawowanej liturgii. W kontekście tym wskażmy na reperkusje, jakie dążenia odnowy

liturgicznej miały w budownictwie sakralnym. Godnym przytoczenia architektonicznym przykładem urzeczywistniania postulatu podkreślania wspólnotowości liturgii jest kościół w Jedlinie-Zdroju k. Wałbrzycha, zbudowany przez ks. Bernharda Strehlera po objęciu przez niego tejże parafii w 1928 r. W tej owalnej, jak na owe czasy bardzo nowoczesnej świątyni, uczestnicy liturgii rzeczywiście mogli stanowić jedną, zwróconą w kierunku ołtarza wspólnotę. Każdy, kto znajdował się w tym wyraźnie na ołtarz zorientowanym pomieszczeniu sakralnym, mógł obserwować święte czynności liturgiczne. Ponieważ prezbiterium było dobrze widoczne, niewielka ambona została w nim ustawiona z przodu, podwyższona o zaledwie kilka stopni, podobna do wprowadzonych po Soborze ambonek. Aby uniknąć zbyt dużego oddalenia celebransa od pozostałych uczestników liturgii, nie wzniesiono w kościele balasek do udzielania Komunii św. Przedstawiające modlący się Kościół witraże świątyni, miały przypominać, że zebrane w niej zgromadzenie stanowi jeden Lud Boży spotykający się w liturgii z samym Bogiem. Z relacji odwiedzającego w 1938 r. Jedlinę-Zdrój ks. Hermanna Hoffmanna wiadomo, że ta nowoczesna koncepcja liturgiczno-artystyczna z powodzeniem spełniała pokładane w niej nadzieje. Liturgia, jakiej doświadczył tam wtedy ks. Hoffmann, była — jego zdaniem — wydarzeniem na wskroś wspólnotowym, żywo angażującym wszystkich jej uczestników. „Wszyscy odpowiadali kapłanowi, wszyscy śpiewali, wszyscy modlili się jakby jednymi ustami i jednym sercem”, wspomina Hermann Hoffmann⁵

Odkrywając liturgię, i to nie tylko liturgię eucharystyczną, jako centralne misterium w życiu Kościoła, jako, jak to później powie Sobór Watykański II, „źródło i szczyt działalności Kościoła”⁶, z niej głównie czerpali członkowie *Quickborn* siłę do chrześcijańskiej egzystencji. Oprócz sprawowanej w grupach Mszy św. oraz spotkań liturgicznych odbywanych na zamku Burg Rothenfels, śląska młodzież ruchu *Quickborn* doświadczała wartości wspólnie przeżywanej liturgii w opactwie benedyktyńskim w Krzeszowie. Przybywając często i licznie do tego klasztoru malowniczo położonego u podnóża Karkonoszy, pogłębiała ona swoją eucharystyczną pobożność i poznawała piękno wspólnie celebrowanej Liturgii Godzin. Zauważmy tu, iż historyczną zasługą *Quickborn* jest, że jego młodzież okazała się być skutecznym propagatorem idei i dążeń ruchu liturgicznego przenoszącym je z ośrodków odnowy liturgicznej, jakimi były klasztory benedyktyńskie, do wspólnot parafialnych. Zafascynowana liturgią młodzież rozważała często podczas swoich cotygodniowych spotkań takie pisma liturgiczne Romano GUARDINIEGO jak np. „Vom Geist der Liturgie” („O duchu liturgii”) albo „Von heiligen Zeichen” („O świętych znakach”). W niektórych parafiach powstawały nawet tzw. „kręgi liturgiczne”, w ramach których oprócz lektury tychże właśnie dziełek zapoznawano się z mszalikiem o. Anzelma

⁵ H. HOFFMANN, *Bernhard Strehler (1872–1945)*, w: J. GOTTSCHALK (wyd.), *Schlesische Priesterbilder*, t. V, Aalen 1967, s. 95.

⁶ Por. KL 10.

SCHOTTA, studiowano historię liturgii i przygotowywano się do bardziej świadomego przeżywania niedzielnej liturgii parafialnej. Raz po raz kapłani zaangażowani w ruch prowadzili rekolekcje parafialne o charakterze mistagogicznym, wprowadzające w głębsze rozumienie sensu poszczególnych tajemnic i czynności liturgicznych. Przy tym nierzadko wspomagała ich młodzież, wykonując starannie przygotowywane śpiewy Liturgii Godzin, jak to przykładowo miało miejsce w Krapkowicach w Wielkim Tygodniu 1923 r.⁷ Dzięki swym pobytom u benedyktynów młodzież odkrywała ponadto piękno chorału gregoriańskiego, który ćwiczyła z zapalem podczas swoich spotkań. Pomocą były w tym dla niej drukowane w czasopismach *Quickborn* specjalne dodatki z nutami oraz prezentowana w nich literatura muzyczna. Z drugiej strony śpiewano też chętnie w *Quickborn* stare pieśni kościelne w języku ojczystym, celem ożywienia uczestnictwa wiernych w liturgii. Wzorem zachowanego w polskojęzycznym duszpasterstwie parafii Górnego Śląska zwyczaju śpiewania podczas nabożeństw pieśni w języku ojczystym sięgano również w niemieckojęzycznej liturgii po śpiewy niełacińskie.

Opisanej trosce o jak najbardziej czynne uczestnictwo wiernych w liturgii towarzyszyło w *Quickborn* stałe pogłębianie świadomości swej przynależności do Kościoła. Kościół był postrzegany przez młodzież *Quickborn* nie tylko jako instytucja, lecz przede wszystkim jako wspólnota — „wspólnota świętych” (*communio sanctorum*), jako Lud Boży, którego żywymi członkami są wszyscy w nim ochrzczeni. Młodzież ruchu w pełni identyfikowała się z Kościołem, w nim znajdowała duchowe oparcie, jakby swoją duchową ojczyznę. Kościół oznaczał dla niej ważną część własnej egzystencji. Jako katolicy z przekonania i potrzeby serca, jako świadomi członkowie wspólnoty Kościoła zrzeszeni w *Quickborn* poczuli się do współodpowiedzialności za Kościół. Można stwierdzić, że rodziło się u nich pewne nowe spojrzenie na rolę świeckich w Kościele. Przypomniałszy sobie przez wielu katolików zapomnianą prawdę o powszechnym kapłaństwie wiernych, podkreślano w *Quickborn*, że na mocy sakramentów chrztu św. i bierzmowania wszyscy członkowie Kościoła, także wierni świeccy, wezwani są do aktywnego uczestniczenia w jego kapłańskim, prorockim i królewskim posłannictwie. Poza tym podkreślano mocno w ruchu *Quickborn* wynikającą ze zmieniających się warunków społecznych potrzebę rozszerzenia współpracy pomiędzy wiernymi świeckimi a duchowieństwem. I tak oto wzrastało w *Quickborn* pokolenie zaangażowanego laikatu, jak również duchowni bardziej otwarci na bliższą współpracę ze świeckimi. Tym samym przyczynił się *Quickborn* do dowartościowania roli świeckich i ich uaktywnienia w Kościele, do czego wszak potem nawoływało *Vaticanum II*⁸

⁷ F. RICHTA, *Die Karwoche in Krappitz*, „Gaubrief an die schlesischen Großquickborner” 2 (1923), nr 5, s. 6.

⁸ Por. KK 10, 33, 34 oraz DA.

3. Propagowanie i urzeczywistnianie nowych tendencji pedagogicznych

Istotnymi dokonaniem *Quickborn* poszczycić się może także na polu pracy wychowawczej. Jako ruch zrzeszający w swych szeregach zarówno młodzież, jak i dorosłych zasłużył się bowiem w skutecznym propagowaniu i realizowaniu nowych tendencji pedagogicznych. W przeciwieństwie do dotychczas stosowanych metod wychowawczych, odznaczających się na ogół niemałą surowością i autorytatywnością, lansowano w *Quickborn* styl pracy pedagogicznej oparty na zaufaniu wobec wychowanków i wspieraniu ich samodzielności i kreatywności. Wychodząc z założenia, że praca wychowawcza o wiele bardziej udaje się, gdy jest wykonywana w atmosferze miłości, wyrozumiałości i ufności aniżeli poprzez budzące lęk autorytatywne zdystansowanie i chłodny dryl, dawano młodzieży więcej swobody, czego wyrazem był styl pracy „bundowej”. Podstawową komórką „bundu” była licząca z reguły nie więcej niż 15 osób grupa prowadzona przez wybranego przez samą młodzież animatora czy animatorkę. Drugi szczebel w strukturze ruchu stanowiły obejmujące wszystkie grupy danej krainy geograficznej rejony (*Gau*), zaś trzeci i ostatni — cały „bund”. Koordynowaniem pracy w rejonach zajmował się wybrany przez członków grup rejonu odpowiedzialny za cały rejon (*Gauleiter/in*), natomiast działalnością „bundu” kierował jego przewodniczący (*Bundesleiter*) wraz z kilkusobowym zespołem prowadzącym (*Bundesleitung*). Zadaniem odpowiedzialnych w rejonie i w całym bundzie było przygotowywanie zjazdów rejonowych i krajowych oraz wydawanie czasopism ruchu („*Quickborn*”, „*Werkblätter für die Berufstätigen im Quickborn*” i inne) i biuletynów rejonowych (*Gaublatt*). Podkreślić przy tym trzeba ogromną samodzielność i autonomiczność grup, które przejawiały się między innymi w tym, że same decydowały o tematyce cotygodniowych spotkań. Najczęściej poruszano na spotkaniach w grupach kwestie religijne, etyczne, pedagogiczne i psychologiczne oraz analizowano teksty literackie. Niektóre z grup cieszyły się stałą opieką duchową kapłana. Dzięki pracy w grupach młodzież rozwijała się twórczo. W działalności tej realizowało się swoiste samowychowanie młodzieży, gdyż tutaj właśnie młodzież prowadziła młodzież — starsi członkowie ruchu, stawiając wymagania młodszemu, poniekąd ich wychowywali. Ponieważ jednocześnie nie kwestionowano potrzeby pracy wychowawczej spełnianej przez dorosłych, przez rodzinę, szkołę czy Kościół, dokonywała się w *Quickborn* owocna synteza wychowania i samowychowania.

To otwarte podejście do młodzieży wynikało przede wszystkim z głębokiego szacunku wobec godności wychowanka oraz z silnego przekonania, że ludzie młodzi są w stanie sami siebie odpowiedzialnie kształtować. Pedagogika *Quickborn* uznawała, że wiek młodzieńczy — jak każdy inny — ma swoje własne prawa i swoją immanentną wartość. „Czyżby młodzież nie była w stanie sama uczynić czegoś, co pozwoliło by jej żyć naprawdę po młodzieńczemu? Czyżby czas młodości miał być tylko czasem przygotowania do podjęcia późniejszego zawodu? Czyżby okres mło-

dości [...] nie był wartością samą w sobie?” — pytał nieco ironicznie ks. Bernhard STREHLER w swej opisującej powstawanie *Quickborn* książce⁹ Jeszcze dobitniej na konieczność uznania wartości wieku młodzieńczego wskazywał ks. Hermann HOFFMANN, wygłaszając na I ogólnoniemieckim zjeździe *Quickborn* w Burg Rothenfels wykład *O potrójnym prawie młodzieży*¹⁰. W tym entuzjastycznie wręcz przez młodzież przyjętym referacie ks. Hoffmann stwierdza wyraźnie, że ma ona prawo do młodości, wolności i radości. Przez prawo do młodości rozumie Hoffmann uszanowanie wewnętrznej wartości wieku młodzieńczego, co w pierwszych dziesięcioleciach XX stulecia dalekie było jeszcze od powszechnego uznania. Jest bowiem faktem, że to dopiero właśnie ruch bundowy domagał się od pedagogiki jednoznacznej i pełnej afirmacji praw okresu młodości — podobnie jak ponad 100 lat wcześniej Johann Heinrich PESTALOZZI (1746–1827) postulował uznanie praw wieku dziecięcego. Przyznając rację dążeniom „bundów”, ks. Hoffmann zwrócił uwagę na to, że młodość absolutnie nie jest antycypacją wieku dojrzałego. Dlatego w pełni podzielał stanowisko młodzieży, która broniła się przed przedwczesnym przyjmowaniem zwyczajów typowych dla dorosłych (np. sposób ubierania się). Zwyczaże te, jego zdaniem, młodzież będzie przypuszczalnie dopiero wtedy praktykować, gdy sama przestanie być młodą. Z kolei domagając się uznania prawa młodzieży do wolności, wyraził Hermann Hoffmann aprobatę dla dążeń ludzi młodych do osiągnięcia większej swobody w organizowaniu własnego czasu wolnego. Przy tym odniósł się krytycznie do spotykanej w prowadzonych przy szkołach związkach młodzieżowych praktyki narzucania młodzieży form życia wspólnotowego charakterystycznego dla dorosłych. W końcu za niezbywalny przywilej młodych uznał ks. Hoffmann także ich prawo do radości — naturalnej, szczerzej, młodzieńczej radości.

Omawiając nowatorski charakter uprawianej w *Quickborn* pedagogii, trzeba też uwypuklić jej koedukacyjność. Istnienie organizacji młodzieżowej, w której dziewczęta i chłopcy wiele działań podejmowali wspólnie, było w tamtych czasach w raczej zachowawczym środowisku katolickim czymś radykalnie nowym, czy nawet rewolucyjnym. Koedukacyjność ruchu *Quickborn* wywołała wiele kontrowersji i była w niektórych kręgach dość podejrzliwie odbierana. Nie brakowało takich, którym koegzystencja młodzieży obojga płci w jednym „bundzie” wydawała się nawet niebezpieczna, stąd zwrócili się oni do Konferencji Episkopatu z petycją o zakazanie działalności *Quickborn* jako organizacji „niemoralnej” Aby wykazać bezpodstawność tego typu uprzedzeń i usunąć wszelkie nieporozumienia odnośnie ruchu, Bernhard Strehler i Hermann Hoffmann osobiście odwiedzili większość księży biskupów, informując ich rzetelnie o celach i działaniach *Quickborn*. Zasadniczo koedukacyjność w ruchu *Quickborn* sprowadzała się do uczestnictwa młodzieży męskiej i żeń-

⁹ B. STREHLER, *Aus dem Werden und Leben Quickborns*, Würzburg 1927, s. 8.

¹⁰ H. HOFFMANN, *Vom dreifachen Recht der Jugend*, w: TENŽE (wyd.), *Die Tage auf Burg Rothenfels. Der 1. Deutsche Quickborntag*, Burg Rothenfels 1919, s. 42–44.

skiej w strukturach organizacyjnych ruchu, do wspólnego urządzania zjazdów na zamku Burg Rothenfels i do wspólnych — w wypadku młodzieży niepełnoletniej w obecności dorosłych — imprez kulturalno-rozrywkowych. Natomiast spotkania w grupach oraz rajdy wędrowne odbywały się osobno dla dziewcząt i osobno dla chłopców. Dokładniej sprawą wzajemnego stosunku dziewcząt i chłopców zajmowano się podczas II krajowego zjazdu ruchu w 1920 r. Na tymże zjeździe po długich wspólnych dyskusjach młodzieży i dorosłych przyjęto specjalną deklarację, w której sformułowano pewne zasady dotyczące omawianej kwestii. W tym raczej bezprecedensowym dokumencie podkreślono, że, jak wszystko w życiu, tak i wzajemny stosunek dziewcząt i chłopców opierać się musi na Bożych przykazaniach. Wskazując na wartość przestrzegania zasad moralności chrześcijańskiej, zwłaszcza na ich znaczenie w osiąganiu pełnej dojrzałości psychofizycznej przez mężczyznę i kobietę, stwierdzono wyraźnie, że dopiero człowiek dojrzały osobowo jest w stanie odróżnić prawdziwą miłość od niezdrowych namiętności i w sposób w pełni odpowiedzialny i szlachetny odnosić się do osób płci przeciwnej. Będąc świadomym niebezpieczeństw, jakie zagrażają dorastającemu człowiekowi, zachęcono w deklaracji do szczególnie ważnego w okresie dojrzewania podejmowania ćwiczenia woli i do samodyscypliny. Stojąc mocno na gruncie moralności katolickiej, odważono się zatem w *Quickborn* odejść od starych poglądów pedagogicznych, domagających się wzajemnej izolacji młodzieży obojga płci. Bez tabuizowania, pruderii czy jakiejś przesadnej lęklivosti starano się uczyć dziewczęta i chłopców godnego i czystego odnoszenia się do siebie nawzajem. Zauważmy jeszcze, że obecność dziewcząt w ruchu znacznie wpłynęła na kształtowanie się u jego członków nowoczesnego myślenia o miejscu i roli kobiety w społeczeństwie, czego dowodem mogą być publikowane na ten temat artykuły w pismach *Quickborn*.

Podsumowując powyższą charakterystykę działalności *Quickborn* należałoby stwierdzić, że ruch ten znacznie przyczynił się do ożywienia i w pewnym sensie uatrakcyjnienia duszpasterstwa młodzieży oraz, że odegrał istotną rolę w szeroko pojętym procesie torowania drogi ku odnowie życia kościelnego, jaką przyniósł z sobą Sobór Watykański II. Zarówno liturgicznie zorientowana duchowość ruchu, jak i propagowane przez niego większe zaangażowanie ludzi świeckich w Kościele pozwalają widzieć w *Quickborn* jednego z prekursorów odnowy soborowej. Dzięki religijnej aktywności ruchu *Quickborn* wzrosło znaczenie tzw. „małych grup” w duszpasterstwie. Patrząc z dzisiejszej perspektywy trudno nie zauważyć liczne podobieństwa, jakie w stosunku do *Quickborn* wykazuje wiele współczesnych ruchów kościelnych, jak np. założony przez kapłana diecezji katowickiej, ks. prof. Franciszka BLACHNICKIEGO, ruch „Światło—Życie” (krzewienie postawy abstynencji, dążenia do liturgicznej odnowy życia parafialnego, akcentowanie potrzeby świadectwa życia *etc.*).

Podobnie z uznaniem ocenić należy wkład *Quickborn* w nadążające za duchem czasu zmodyfikowanie myślenia pedagogicznego w łonie katolicyzmu. Chociaż

trudno określić ostatecznie przecież nie w pełni dla ludzkiego oka uchwytne owoce pracy wychowawczej, to jednak można w pewien obiektywny sposób stwierdzić, że otrzymywana w *Quickborn* formacja osobowa była dla jego członków ogromnym ubogaceniem. Wiadomo dziś, że ruch *Quickborn* wychował wiele dziewcząt i chłopców na dojrzałych obywateli i katolików, z których niejeden (niejedna) piastował(a) później odpowiedzialne funkcje w społeczeństwie i w Kościele¹¹.

Religiöse und pädagogische Aktivitäten der katholischen Jugendbewegung *Quickborn* in Schlesien

Zusammenfassung

Der *Quickborn* war eine katholische Jugendbewegung, die 1909 in Neisse entstand. Er wurde von drei Priestern des Bistums Breslau gegründet: Bernhard Strehler (1872–1945), Klemens Neumann (1873–1928) und Hermann Hoffmann (1878–1972). Neben der Propagierung der Abstinenz unter der Jugend, was im Angesicht des um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert in Schlesien verbreiteten Alkoholismus zu einer geistigen Erneuerung der Gesellschaft beitragen sollte, verwirklichte der *Quickborn* wichtige, neue pädagogische Tendenzen und ebnete mit seinen religiösen Aktivitäten den Weg zum Zweiten Vatikanischen Konzil mit.

Im religiösen Bereich zeigte sich der innovative Charakter des *Quickborn* vor allem in dem bei seinen Mitgliedern gepflegten Verständnis der Kirche als Volk Gottes und in der Verbreitung der Ideen der Liturgischen Bewegung (u.a. die Forderung nach „tätiger Teilnahme“ aller Teilnehmer an der Liturgiefeyer und das häufige Kommunizieren). Darüber hinaus versuchte man in der *Quickborn*bewegung die Eigenwerts- und Selbständigkeitsbestrebungen der Jugendlichen wie auch ihre Kreativität zu fördern und den Mädchen und Jungen ein verantwortungsbewußtes, reifes und fröhliches Neben- und Miteinander im Sinne der Koedukation beizubringen.

Seine „Blütezeit“ erlebte der *Quickborn* nach dem Ersten Weltkrieg, als er za. 8000 Mitglieder zählte. Außer in Schlesien war die *Quickborn*bewegung auch im heutigen Baden-Württemberg, in Bayern, Hessen, im Rheinland und in Westfalen vorhanden, wobei ihr Hauptmittelpunkt die Burg Rothenfels/Main war. Der *Quickborn* wurde im August 1939 durch die Gestapo aufgelöst.

¹¹ Dla przykładu wymieńmy tu takie osobistości, jak: kard. Hermann VOLK (Moguncja), I ambasador RFN w Waszyngtonie, Karl Heinrich KNAPPSTEIN, czy ks. prof. Waclaw SCHENK.